

FALİH RIFKI ATAY'IN BİYOGRAFİSİNE KATKI

CONTRIBUTION to BIOGRAPHY of FALİH RIFKI ATAY

Mustafa SELÇUK*

ÖZET

Bu çalışmada gazeteci-yazar Falih Rıfki Atay'ın biyografisine katkı sağlamak amacıyla onun yaşamının ilk dönemi ve eğitim hayatı hakkında bazı yeni bilgilerin ortaya çıkartılması hedeflenmiştir. Darülfünun ve TBMM Arşivi belgeleriyle Falih Rıfki'nın bilinenin aksine Darülfünun Edebiyat Fakültesi mezunu olmayıp I. Dünya Savaşı'ndan dolayı yükseköğretiminin yarım kaldığı tespit edilmiştir. Doğum tarihi hakkında da en doğru bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Falih Rıfki Atay, Edebiyat Fakültesi, I. Dünya Savaşı, İhtiyat zabiti, İstanbul.

ABSTRACT

In this study, we aim to unearth some new information about the early period and educational life of journalist-writer Falih Rıfki Atay in order to contribute to his biography. With the archive documents obtained from Darulfunun and TBMM (the Turkish Grand National Assembly), it is determined that Falif Rıfki Atay is not a graduate of Darulfunun, Faculty of Letters, but that he had to quit his higher education due to World War I. Most precise information about his date of birth is tried to be given.

Keywords: Falih Rıfki Atay, Faculty of Letters, World War I, Reserve Officer, İstanbul.

* Yrd. Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, mustafasell@gmail.com.

Cumhuriyet döneminin önde gelen yazarları arasında yer alan Falih Rıfki Atay hakkında kapsamlı bir biyografi çalışması bulunmadığı gibi onun yaşamöyküsü ve fikirlerini anlatan eserlerde de bir kısım hatalı bilgiler yer almaktadır. Özellikle Falih Rıfki'nın eğitim öğretim hayatı ile ilgili verilen bilgiler eksiktir. Osmanlı döneminde hayata gözlerini açan birçok tanınmış kişinin doğum tarihi bilgileri sağlıklı değildir. Falih Rıfki'nın da kendi beyanları başta olmak üzere doğum tarihi ile ilgili bilgiler çelişkilidir. Falih Rıfki'nın üniversite eğitimi hakkındaki biyografik-kronolojik bilgiler ise daha problemlidir. Bu bilgi eksikliğinin ortaya çıkmasında yazarın kendisinin de rolü olduğu düşünülmektedir. Onun hakkında yazılan eserlerin birçoğunda ünlü yazarın İstanbul Darülfünun Edebiyat Fakültesi'nden mezun olduğu vurgulanmaktadır. Oysaki Darülfünun Arşivinde yer alan vesikalarda onun fakülteden mezun olmadan kaydının silindiği belirtilmektedir. Nitekim TBMM Arşivindeki Falih Rıfki Atay'a ait sicil dosyası verileri de bu bilgiyi doğrulamaktadır.

Bu çalışmada ağırlıklı olarak İstanbul Üniversitesi Darülfünun Arşivi ve TBMM Arşivi verileri kullanılarak; Falih Rıfki Atay'ın hayatının ilk dönemi ve özellikle de üniversite eğitimi hakkında detaylı bilgiler verilmeye çalışılacaktır. Falih Rıfki'nın üniversite kayıtlarında ismi Mustafa Rıfki şeklinde geçmektedir. “Falih” (ön) ismini ne zaman aldığı tespit edilememişse de II. Meşrutiyet döneminden itibaren kaleme aldığı gazete-mecmua yazılarında “Falih Rıfki” imzasını kullandığı görülmüştür.

Falih Rıfki'nın doğum tarihi ile ilgili belirsizlik daha çok yanlış takvim bilgisinden kaynaklanmaktadır. Resmi kayıtlarda yer alan sadece “Rumi 1309” kaydı araştırmacıları yanıltmıştır. 1309 yılı 1893 yılına denk gelse de 1309 yılının son üç ayı olan Kanun-ı evvel¹, Kanun-ı sani ve Şubat ayları Miladi 1894 yılına tesadüf etmektedir. Bilindiği üzere 1918'ye kadar Rumi takvimde yılbaşı Mart ayıdır². Falih Rıfki'nın TBMM Arşivi'ndeki sicil kaydında gün ve ay verildiği için onun doğum tarihini tespit etmek mümkündür. Mustafa Rıfki Efendi, Rumi 13 Kanun-ı sani 1309 [25 Ocak 1894] tarihinde İstanbul'da doğmuştur³. Nitekim Falih Rıfki, *Batış Yılları*'nda “Ben 1894 yılı başlarında doğmuşum.”⁴ demek suretiyle bu bilgiyi doğrulamaktadır. Ancak yine Falih Rıfki, 1964 yılında kaleme aldığı bir yazısında ise “yirmi altı Aralık'ta doğmuşum” diyerek bu sefer de 1894 yılının sonunda doğduğunu ifade

¹ 20 Kanun-ı evvel 1309 tarihi 1 Ocak 1894 miladi tarihine denk gelmektedir. Bu çalışma için değerli katkılarından dolayı Öğr. Gör. Pakize Y. SAĞUN'a teşekkür ederim.

² Osmanlı'nın son döneminde takvim alanında yapılan düzenlemeler için bkz, Gazi Ahmed Muhtar Paşa, *Takvimü's-Sinin*, (Haz. Y. Dağlı- H. Pehlivanlı), Ankara 1993.

³ Falih Rıfki'nın doğum tarihi gün-ay-yıl olarak sadece *TBMM Arşivi*'ndeki dosyasında yer almaktadır. Bkz. *TBMM Arşivi*: Dosya No: 37539, Sicil No: 463.

⁴ Falih Rıfki Atay, *Batış Yılları*, İstanbul 1963, s.4.

etmektedir⁵. F.Rıfki'nın da yukarıda ifade edilen takvim hatasına düştüğü veya yetmiş yaşına geldiği için artık doğum tarihi bilgisini hatırlayamadığı düşünülebilir. Falih Rıfki'nın çelişkili beyanlarından dolayı onun üzerine yapılan çalışmalarda hem 1893 hem de 1894 tarihleri verilmektedir⁶.

Mustafa Rıfki Efendi'nin çocukluk ve gençlik yılları Fatih'te geçtiği anlaşılmaktadır. Babasının ismi Halil Hilmi Efendidir⁷. İlk eğitimine mahallesindeki Sıbyan Mektebi'nde başlamıştır⁸. Kovacılardaki Rehber-i Tahsil Rüştüyesi'ni 19 Ağustos 1320 [2 Eylül 1904] tarihinde bitirmiştir⁹. Rüştüyeden sonra Mercan İdadisi'ne kayıt olmuştur¹⁰. 1326-1327 [1910-1911] eğitim öğretim yılında 826 mektep numarası ile idadîden mezun olan Mustafa Rıfki, 3 Teşrin-i evvel 1327 [16 Ekim 1911] tarihinde, 56 mektep numarası ile

⁵ F.Rıfki, Dünya gazetesinde “Pazar Konuşması” isimli köşesinde yayınlanan makalesinde 1964 yılı itibarıyla yetmiş yaşına girdiğini belirtmektedir. Yazının tamamı için bkz, Falih Rıfki Atay, “Yaş Üzerine”, *Dünya*, nr. 6290, 27 Aralık 1964, s. 2.

⁶ Falih Rıfki'nın *TBMM Arşivi*'nde yer alan ölüm ilanında 1893 tarihi verilmiştir. (Bkz, *TBMM Arşivi*: Dosya No: 37539, Sicil No: 463). Rumi 1309 kaydını esas alarak 1893 tarihini veren çalışmalar şunlardır: Ali Canip Yöntem, *Türk Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1931, s.543; Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi-TBMM II. Dönem (1923-1927)*, Ankara 2004, s.143; Funda Selçuk Şirin, *Falih Rıfki Atay (1893-1950)*, Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2009, s. 1. Resmi evraklar referans alınmadan sadece Falih Rıfki'nın hatıralarını dikkate alıp 1894 tarihini veren çalışmalar ise şunlardır: Nuri Yüce, “Atay, Falih Rıfki”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. IV, İstanbul 1991, s. 48; Tuncer Gülensoy, “Falih Rıfki Atay 1894-20.11.1971”, *Türk Kültürü*, C. IX, Sayı: 103, Mayıs 1971, s.638; Mustafa Baydar, *Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar*, İstanbul 1960, s. 35; Baki S. Edipoğlu, *Falih Rıfki Atay Konuşuyor*, Ankara 1945, s. 4; Ali Nüzhet Göksel, “Atay, Falih Rıfki” *İstanbul Ansiklopedisi*, (Haz. Reşat Ekrem Koçu), C. III, İstanbul 1960, s. 1261-1264; *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, II. Baskı, İstanbul 2003, s. 135-136; Emine Şirin, *Falih Rıfki Atay'ın Kaleminden Atatürk ve Türk Devrimi*, İstanbul Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007, s. 7; Tezcan Durna, *Türkiye'de 1930-1940 Yılları Arasında Seçkin Söylemin Oluşumu: Falih Rıfki Atay ve Peyami Safa, Karşılaştırmalı Bir Analiz*, Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2007, s. 118. Atatürk Kültür Merkezi tarafından hazırlanan Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisinde 20 Aralık 1894 tarihi (Bkz. Ş. Aktaş, “Atay, Falih Rıfki”, *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı: Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, C. II, Ankara 2002, s. 17.) ve bir yüksek lisans çalışmasında ise 26 Aralık 1984 tarihi verilmektedir. (Bkz. Veysel Çolaker, *Türk Siyasal Yaşamında Falih Rıfki Atay (1894-1971)*, Anadolu Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2008, s. 5.)

⁷ Mustafa Rıfki Efendi'nin künye bilgileri şu şekildedir: Doğum tarihi 1309 r. ve Dersaadet doğumlu, Devlet-i Âliye-i Osmaniye teb'asından ve İslam dinindedir. Bkz, *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Arşivi: Darülfünun Edebiyat Şubesi Künye Defteri (1329-1330 Senesi)*, nr. 1-8/4, (15).

⁸ Veysel Çolaker, *Türk Siyasal Yaşamında Falih Rıfki Atay (1894-1971)*, s. 5

⁹ F. Rıfki Atay, *Batış Yılları*, s. 4.

¹⁰ a.g.e., s. 11.

Darülfünun Edebiyat Şubesi'ne kayıt olmuştur¹¹. Darülfünun'da okuduğu yıllarda Cıbalı semtinde ikamet etmektedir¹².

1327-1328 [1911-1912] eğitim öğretim yılında Darülfünun Edebiyat Fakültesine başlayan¹³ Falih Rıfki, birinci sınıfta şu dersleri görmüştür: *Edebiyat-ı Farisiye, Edebiyat-ı Türkiye, İktisat, Coğrafya, Tarih-i Umumi ve İlm-i Hikmet*. Bu derslerin sene sonundaki imtihanlarından toplam 49 puan alarak ikinci sınıfa geçmeyi hak kazanmıştır¹⁴. 1328-1329 [1912-1913] eğitim öğretim yılında ikinci sınıf programında yer alan *Edebiyat-ı Farisiye, Edebiyat-ı Türkiye, İktisat, Coğrafya, Tarih-i Umumi, Felsefe, Tarih-i Osmanî, Tarih-i Edebiyat-ı Türkiye, Hikmet-i Bedâyi, Fenn-i Terbiye, Elsine [Almanca]* derslerinin imtihanlarından toplam 109 puan alarak üçüncü sınıfa geçmiştir¹⁵.

1329-1330 [1913-1914] eğitim öğretim dönemindeki üçüncü sınıf programında yer alan *Edebiyat-ı Farisiye, Edebiyat-ı Türkiye, Tarih-i Edebiyat-ı Garbiye, Coğrafya ve Etnografya, Tarih-i Asr-ı Hazır, Felsefe, Tarih-i Osmanî, Tarih-i Edebiyat-ı Türkiye, İlm-i İçtima, Elsine [Almanca]* derslerinden sene sonunda yapılan imtihanların hiç birine katılmamıştır¹⁶.

Falih Rıfki ortaöğretim yıllarında başladığı yazı hayatına Darülfünun'da okuduğu dönemde Tanin gazetesinde devam etmiştir¹⁷. 1913'te Sadaret Tahrirat Kalemi'nde memuriyet hayatına başlayan¹⁸ F.Rıfki, aynı zamanda Edebiyat Fakültesi'ne devam etmiştir. II. Meşrutiyet'in çalkantılı günlerinde¹⁹

¹¹ İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Arşivi: *Darülfünun Edebiyat Şubesi Künye Defteri (1329-1330 Senesi)*, nr. 1-8/4, (15).

¹² F. Rıfki'nin gençlik yılları ve ortaöğretim hayatı için bu çalışmada kullanılan doktora ve yüksek lisans tezlerine bakılabilir.

¹³ Darülfünun Edebiyat Fakültesi'nde [Şubesi'nde] bu tarihte henüz bölüm uygulamasına geçilmemiştir, şube mezunlarına tek tip diploma verilmektedir. Edebiyat, Tarih-Coğrafya ve Felsefe Bölümleri 1915- 1916 yılından itibaren faaliyete geçmiştir. Geniş bilgi için bkz. Mustafa Selçuk, *İstanbul Darülfünun Edebiyat Fakültesi (1900-1923)*, İstanbul Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2010, s. 115-119.

¹⁴ Altı dersin not dağılımı şu şekildedir: Edebiyat-ı Farisiye (8), Edebiyat-ı Türkiye (10), İktisat (8), Coğrafya (7), Tarih-i Umumi (7), İlm-i Hikmet (10). Bkz. İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Arşivi: *Darülfünun Edebiyat Şubesi Künye Defteri (1329-1330 Senesi)*, nr. 1-8/4, (15).

¹⁵ II. sınıfta sadece Coğrafya dersinden 9 puan alan M. Rıfki, diğer derslerin tamamından 10 tam puan almıştır. Felsefe dersinden ikmale kalmış ancak yine de 10 puan almayı başarmıştır.

¹⁶ İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Arşivi: *Darülfünun Edebiyat Şubesi Künye Defteri (1329-1330 Senesi)*, nr. 1-8/4, (15).

¹⁷ F.Rıfki'nin Tanin'deki ilk yazısı 30 Ocak 1912 tarihinde yayınlanmıştır. Bkz, Falih Rıfki, "Milli Bir Dert", *Tanin*, nr. 1225, 17 Kanun-ı sani 1327- 30 Kanun-ı sani 1912, s. 3.

¹⁸ F.Rıfki'nin ilk memuriyet hayatı 20 Haziran 1329 [3 Temmuz 1913] tarihinde başlamıştır. Bu tarihte Sadaret Tahrirat Kalemi'nde dördüncü sınıf hülafalığına tayin edilmiştir. Bkz, *TBMM Arşivi*: Dosya No: 37539, Sicil No: 463.

¹⁹ II. Meşrutiyet dönemi öğrenci olayları hakkında geniş bilgi için bkz, Yücel Aktar, *İkinci Meşrutiyet Dönemi Öğrenci Olayları (1908-1918)*, İstanbul 1990, s.63-147.

Darülfünun'daki inzibata da değinen F. Rıfki talebe arkadaşlarına politikadan uzak durmalarını tavsiye etmiştir²⁰.

Rıfki Efendi, Darülfünun'un son sınıfında iken I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla hayatının akışında önemli değişiklikler olmuştur. 1914 yazında seferberlik emri ile askere alınmıştır. Kendisi ihtiyat zabiti namzedi [yedek subay adayı] olarak Harbiye Mektebi'nde askeri eğitime başlamıştır²¹. Falih Rıfki, *Zeytindağı*'nda bu günleri şöyle anlatır²²: “*Harbiye Mektebi'nde ilk talim gören yedek subaylar arasında idim. Askerlik bana idman ve gezinti gibi kolay ve zevkli geldi*”. Burada yedek subaylık eğitimini idman ve gezinti gibi kolay ve zevkli bulan F. Rıfki, *Ateş ve Güneş* isimli eserinde ise o günlerini “*boğucu bir kışla hayatı*” olarak tanımlamaktadır²³. İmla imtihanından ve sağlık taramasından başarıyla geçen F.Rıfki yedek subay eğitimine başlamıştır. Bu eğitimin Nisan 1915 tarihine kadar devam ettiği anlaşılmaktadır²⁴.

F. Rıfki, şikâyet ettiği boğucu kışla hayatından bir an önce kurtulmak için bazı girişimlerde bulunmuştur; Merkezi Umumi'den tanıdığı kişilerle görüşmeler yaparak onlardan yardım istemiştir²⁵. F.Rıfki, “*Her gün aramızdan iltimaslıların ayrıldığını görüyorduk. Sivil vazifeler daha cazibeli idi. İltimas, hepimizin şevkini kırdı*”²⁶ diye eleştirdiği adam kayırmacılığa kendisi de başvurmuş ve “*bir dostunun aracılığı*”²⁷ ile Cemal Paşa ile irtibata geçmiştir²⁸.

²⁰ Falih Rıfki, “Darülfünun'a Dair”, *Tanin*, nr. 1278, 10 Mart 1328- 23 Mart 1912, s. 3.

²¹ Falih Rıfki hatıralarında orduya tam olarak ne zaman girdiğini belirtmemiştir. Ancak seferlik kararının 3 Ağustos 1914 tarihinde ilan edildiği düşünülürse F. Rıfki da en geç Ağustos 1914'de askere alındığı söylenebilir. Seferberlik ilanı ve Osmanlı Devleti'nin savaşa girişi ile ilgili şu çalışmalara bakılabilir: Mustafa Aksakal, *Harb-i Umumi Eşiğinde, Osmanlı Devleti Son Savaşına Nasıl Girdi*, İstanbul 2010, s. 104-214; Mücahit Özçelik, *Türk Basınında Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na Giriş Süreci*, Gazi Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s. 46-112; Kazım Karabekir, *Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdik?*, C. I-II, İstanbul 1995.

²² F. Rıfki Atay, *Zeytindağı*, İstanbul 2009, s. 37.

²³ F. Rıfki Atay, *Ateş ve Güneş*, (Çev. M. Sarıkaya), İstanbul 2009, s. 17.

²⁴ F.Rıfki'nın İstanbul Harbiye Mektebi'nde devam eden yedek subaylık eğitiminin 8-9 ay devam ettiği söylenebilir. Kendisi “*bilmem kaç ay süren boğucu kışla hayatı*” olarak tanımladığı bu günler için kesin tarih vermemiştir. Bkz. F. Rıfki Atay, *Ateş ve Güneş*, s. 17.

²⁵ “*Akşamları mektepten çıktıkça bizi herkeslikten kurtarabilecek bir yardım arıyorduk*” diyen F.Rıfki, Dr. Nazım Bey ile olan görüşmelerini aktarmaktadır. Bkz, F. Rıfki Atay, *Zeytindağı*, s. 37-38.

²⁶ F. Rıfki Atay, *Zeytindağı*, s. 37.

²⁷ a.g.e., s. 38.

²⁸ Nitekim Ali İhsan Sabis, hatıralarında F.Rıfki'nın bu tavrını eleştirir ve onun da rahat bir askerlik yapma niyetinde olduğunu ifade eder: “*Falih Rıfki'ya gelince gençliğinden beri sergüzeşt peşinde koşan bu yazıcı henüz 20 yaşında genç bir yedek subay olduğu zaman Cemal Paşa'nın Mısır'ı fethetmek üzere Şam'a gittiğini görünce bu kafilede Cemal Paşa'nın gözüne girip karargâhında rahat etmeyi ve Mısır fatihinin debdebelerine saltanatlarına şahit olarak alayış içinde ve sosyetelerde eğlencelerle geçirmeyi zihnine koymuş ve*

Bu arada Cemal Paşa, Bahriye Nazırı ve IV. Ordu Kumandanı sıfatı ile Suriye Cephesi'ne gönderilmiştir. Cemal Paşa, 21 Kasım 1914 tarihinde İstanbul'dan ayrılmıştır²⁹. F.Rıfki ise hala İstanbul'dadır, Harbiye Mektebi'nden ayrılmaya muvaffak olamamıştır.

Cemal Paşa kendisini telgrafla Başkumandanlık'dan talep etmiştir. F.Rıfki, Enver Paşa'nın eğitimlerini tamamlamadan askerlerin cepheye gitmesini istemediğini ifade eder³⁰. Bundan dolayı Cemal Paşa'dan yaklaşık beş ay sonra İstanbul'dan ayrılabilmiştir. F. Rıfki, nihayet çok istediği IV. Ordu Karargâhı'na kabul edilmiştir³¹. Gerekli belgelerini tamamlayan F.Rıfki yeni üniformasını giyerek ve rütbesini takarak 14 Nisan 1331 [27 Nisan 1915] tarihinde İstanbul'dan ayrılmıştır³². Uzun ve yorucu bir yolculuktan sonra Suriye Cephesi'ne ulaşan F.Rıfki'ya IV. Ordu Karargâhı'nda II. şubede görev verilmiştir³³. Cemal Paşa'nın kâtipliğini üstlenmiştir³⁴. F.Rıfki, üç yıl boyunca Suriye Cephesi'nde kalmış³⁵, daha sonra I. Dünya Savaşı'nın son senesinde yine Cemal Paşa ile birlikte İstanbul'a dönmüştür³⁶. İstanbul'a geldiğinde Bahriye Nezareti Hususi Kalem Müdüriyeti'nde müdür muavini olarak sivil memuriyete başlamıştır³⁷.

kitaplarında kendi diliyle anlattığı veçhile 'Şam'a gidip Cemal Paşa'ya sokulmuş' emeline muvaffak olmuş ...". Bkz, Ali İhsan Sabis, Harp Hatıraları, C. V, İstanbul 1991, s. 406-407.

²⁹ Cemal Paşa'nın IV. Ordu Kumandanlığı'na tayin edilmesi ve bu cephedeki askeri faaliyetleri için bkz, Nevzat Artuç, *Cemal Paşa, Askeri ve Siyasi Hayatı*, Ankara 2008, s.208-248; Cemal Paşa, *Hatıralar*, (Yay. Haz. A. Kabacalı), İstanbul 2001, s. 164-166; Cephe hakkında daha detaylı bilgi için ayrıca bkz, İsmet Üzen, *Birinci Dünya Savaşında Kanal Seferleri (1915-1916)*, İstanbul Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2007.

³⁰ F. Rıfki Atay, *Zeytindağı*, s. 38-39.

³¹ *a.g.e.*, s. 39.

³² F. Rıfki İstanbul'dan ayrılışı ile ilgili, *Zeytindağı*'nda "Haydarpaşa'dan en uzak vilâyetlere doğru trene bindiğim zaman Çanakkale Harbi başlamıştı" (*a.g.e.*, s 39.) derken Ateş ve Güneş'te ise şöyle demektedir: "14 Nisan [1331]: Cülus sabahı donanmış ve sakin evler arasında İstanbul'a veda ettik." (*a.g.e.*, s. 17)

³³ Baki S. Edipoğlu, *Falih Rıfki Atay Konuşuyor*, s. 12.

³⁴ Falih Rıfki, Filistin Suriye Cephesi'nden döndükten sonra o yıllara ait hatıralarını "Ateş ve Güneş" ismi altında 1918 yılında yayınlamıştır. Bu eser Latin harflerine aktarılmıştır. Bkz, Falih Rıfki Atay, *Ateş ve Güneş*, (Çev. M. Sarıkaya), İstanbul 2009. F.Rıfki, *Zeytindağı*, isimli başka bir eserinde yine o döneme ait hatıralarını- izlenimlerini aktarmaktadır. F. Rıfki Atay, *Zeytindağı*, İstanbul 2009.

³⁵ F. Rıfki cepheye bulunduğu yıllarda savaşlar ve bölgede yaşananlar ile ilgili basına bazı yazılar göndermiştir, *Harp Mecmuası*'nda "F.R." imzasıyla yayınlanan yazılar için bkz, F.R., "Çöldeki Muharebeler ve Muharipler", *Harp Mecmuası*, S. 11, Temmuz 1332- Temmuz 1916, s. 165-169; F.R., "Ebedi Kahraman", *Harp Mecmuası*, S. 12, Ağustos 1332- Ağustos 1916, s. 182-183; F.R., "Sina Muharebeleri'nde", *Harp Mecmuası*, S. 14, Teşrin-i sani 1332- Kasım 1916, s. 218-220.

³⁶ F. Rıfki Atay, *Zeytindağı*, s. 11.

³⁷ *TBMM Arşivi*: Dosya No: 37539, Sicil No: 463; F. Rıfki Atay, *Zeytindağı*, s. 11.

Mütareke döneminde savaş yıllarında yaşanan mağduriyetleri gidermek için ihtiyat zabitleri hakkında bazı düzenlemeler yapılmıştır. Maarif Nezareti'nin girişimiyle Darülfünun'dan kaydı silinme safhasına gelen öğrencilere bazı yeni haklar tanınmıştır. Meclis-i Kebir-i Maarif'in 10 Aralık 1918 tarihinde aldığı bir karar ile ihtiyat zabitlerinin askerlik görevleri süresince giremedikleri derslerin sınavlarına hepsine birden bir yıl içerisinde girme hakkı tanınmış ve bu öğrencilere yeni teşkilat ve düzenlemeler ile eklenen ders ve imtihanlardan muaf olmaları sağlanmıştır³⁸. Nitekim bakanlığın verdiği bu haktan yararlanan ihtiyat zabitleri mevcuttur³⁹. Ancak F.Rıfki diğer arkadaşları gibi Darülfünun Edebiyat Fakültesi'ne geri dönmemiştir. Mezuniyet imtihanlarına da girmemiştir. Mütareke ve Cumhuriyet dönemlerinde fakülteye gelip kayıt yenilediğine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Mustafa Rıfki Efendi'nin fakülte kaydı 28 Mart 1927 tarihine kadar bekletilmiş ve bu tarihte devamsızlıktan dolayı fakülte ile ilişkisi kesilmiştir⁴⁰.

Falih Rıfki da gençlik yıllarına ait hatıralarının yer aldığı *Batış Yılları*, *Zeytindağı*, *Ateş ve Güneş* gibi eserlerde mezun olduğuna dair bir ifade kullanmaz. Falih Rıfki anılarını serpiştirdiği yazılarında kronolojiye hiç dikkat etmemiş son derece dağınık bilgiler vermiştir. Fakülte yıllarına ait verdiği bilgiler ise sadece dokuz satırdır. *Batış Yılları*'nda bu dönemi anlatırken “*Mercan'dan sonra üniversiteye giriyorum*” cümlesiyle tarih belirtmeden üniversiteye başladığını ifade etmiştir⁴¹. Birinci sınıf ders programında yer alan “Edebiyat-ı Türkiye” dersinin hocası olan M. Akif ile Ahmet Haşim'in şiirleri üzerine olan değerlendirmelerini-tartışmalarını anlatmaktadır. Daha sonra kaleme aldığı yazıları da göz önünde bulundurulduğunda Falih Rıfki'nin kendisinin mezun olduğuna dair bir ifadesi yoktur. Üniversite tahsili gibi önemli bir konudan çok az bahsetmesi ilginçtir. Falih Rıfki'nin üniversite anılarında anlattığı diğer bir husus ise sınıf arkadaşlarından birinin isminin M. Ruşen olduğudur⁴².

Hatıralarında bu konuyu geçiştiren ve tam bir kronoloji vermeyen Falih Rıfki 1923'te Bolu'dan milletvekili seçildiği zaman Büyük Millet Meclisi Riyaseti'ne verdiği 9 Teşrin-i sani 1339 [9 Kasım 1923] tarihli mazbataya eklenen dilekçesinde bu duruma açıklık getirmiştir. Rüştüye ve idadî mezunu

³⁸ *Darülfünun Edebiyat Fakültesi Talebe Rehberi*, “16 Şubat- 16 Haziran 1335”, Evkaf Matbaası 1335, s. 7-8.

³⁹ Dönemin meşhur simalarından Hasan Ağah (Edebiyat Bölümü), Ragıp Hulusi (Felsefe Bölümü), Mükrimin Halil (Tarih Bölümü) gibi ihtiyat zabitleri savaştan sonra mezuniyet imtihanlarına girerek diploma almayı hak kazanmışlardır. Mütareke dönemi Edebiyat Fakültesi mezun öğrencileri için bkz, Mustafa Selçuk, *İstanbul Darülfünun Edebiyat Fakültesi (1900-1923)*, s. 267-279.

⁴⁰ *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Arşivi: 61 Numaralı Talebe Dosyası; Darülfünun Edebiyat Şubesi Künye Defteri (1329-1330)*, nr. 1-8/4 (15).

⁴¹ F. Rıfki Atay, *Batış Yılları*, s. 42.

⁴² a.g.e., s. 42.

olduğunu ve bu okullara ait diplomalara sahip olduğunu ifade eden F.Rıfki, Darülfünun Edebiyat Şubesi'nde tahsil ettiğini ancak savaşın başladığı sene yani son sınıfta iken seferi olarak askere alındığını belirtmiştir. F. Rıfki, tercüme-i hal varakasında şu ifadelere yer vermiştir⁴³:

Rehber-i Tahsil Rüştüyesinden, Mercan İdadisinden ve Darülfünun Edebiyat Şubesinde tahsil ettim. Rüştüye ve idadi şahadetnamelerim var. Darülfünun'un son senesinde iken seferi olarak ihtiyat zabitleri talimgâhına girdim. Bu esnada Tanin gazetesi muharrirlerinden ve Mülga Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsusunda Türkçe katibi idim. Talim ve terbiyeyi askeriyeyi ifadan sonra Suriye'de 4. Ordu Karargahı'na memur edildim. Oradan ordu kumandanı ve Bahriye Nazırı Cemal Paşa ile birlikte Harb-i Umuminin son senesinde İstanbul'a avdet ettim. Askerlikten tecil olunarak Bahriye Nezareti Kalem-i Mahsus müdür muavinliğine tayin olundum. Cemal Paşa'nın istifasından sonra Çarkçı Mektebi muallimliğinde bulundum."

F.Rıfki buradaki beyanında üniversiteden diploma almadan ayrıldığını açık bir şekilde ifade etmiştir. Falih Rıfki'nin kaleme aldığı yazılarında Darülfünun'a geri döndüğüne veya kayıt yenilediğine dair bir ifadeye rastlanmamaktadır. Kendisi, I. Dünya Savaşı başlarken yarım bıraktığı üniversite öğrenimine bir daha geri dönmemiştir. Aslında kesin bilgilere sahip olunmamakla birlikte F. Rıfki eğer Ağustos 1914 tarihinden önce silâh altına alınmamışsa son sınıf imtihanlarına girme hakkı ve zamanı bulunmaktadır. Darülfünun'da mezuniyet imtihanları Haziran ayında gerçekleştirilmektedir⁴⁴. Zaten 1914 yılında Edebiyat Fakültesi'nde yapılan mezuniyet sınavlarından başarılı olan ve diploma almayı hak kazanan 8 öğrenci mevcuttur⁴⁵. Aynı şekilde Falih Rıfki'nin sınıf arkadaşı Ruşen Eşref de -bir dönem geç de olsa- mezun olmayı başarmıştır⁴⁶. Falih Rıfki'nin ismi Darülfünun Edebiyat Şubesi Mezuniyet Defteri'nde hem 1914 hem de 1915 yıllarında yazılmış ancak sınavlara girmediği için notlar hanesi boş bırakılmıştır⁴⁷. Aynı şekilde Darülfünun Edebiyat Şubesi Künye Defteri'nde "*kaydı terkin edilmiştir*" mührü yer almaktadır. Notlar kısmında üçüncü sene kısmı boş bırakılmış ve defterin ikinci sayfasında yer alan ve defterin en sonunda bulunan -öğrencinin

⁴³ TBMM Arşivi: Dosya No: 37539, Sicil No: 463.

⁴⁴ İstanbul Darülfünun Talimat'ında imtihanların Rumi Haziran, Eylül ve Kanun-ı sani aylarında yapılacağı belirtilmiştir. Bkz, Maarif-i Umumiye Nezareti, *İstanbul Darülfünunu Talimat*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1329, madde 34.

⁴⁵ Mezun öğrencilerin isimleri şunlardır: Selim Cebrail, Yahya Saim, M. Cemal, Ali Haydar, Halit, Enver, M. Bahaeddin ve M. Ruşen. Geniş bilgi için bkz, *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Arşivi: Darülfünun Edebiyat Şubesi Mezunın Defteri*.

⁴⁶ *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Arşivi: 61 Numaralı Talebe Dosyası; Darülfünun Edebiyat Şubesi Künye Defteri (1329-1330)*, nr. 1-8/4 (15).

⁴⁷ *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Arşivi: Darülfünun Edebiyat Şubesi Mezunın Defteri*.

diplomasını aldığına dair imzalı- kısım da boş bırakılmıştır. Adı geçen defterin mülahazat kısmında F.Rıfki'nın üçüncü sınıf mezuniyet imtihanlarına girmediği ve devamsızlıktan dolayı 28 Mart 1927 tarihli talimatname gereği kaydının silindiği ifade edilmiştir⁴⁸.

F. Rıfki'nın milletvekili mazbatasındaki beyanına ve Darülfünun Arşivi'ndeki belgelere rağmen onun Darülfünun Edebiyat Fakültesi mezunu olduğunu kabul etmek mümkün değildir. Onun hakkında yapılan biyografik ve akademik çalışmalarda genel itibariyle resmi belgeler görülmeden -üniversiteye girmişse mezun da olmuştur- varsayımı ile hareket edilmiş ve onun eğitimi tamamlayarak mezun olduğu, üniversite diplomasına sahip olduğu gibi ifadelere yer verilmiştir⁴⁹. F.Rıfki'nın da hatıralarında bu konuyu geçiştirmesi bu yanlış bilginin yaygınlaşmasına yol açmıştır. Ansiklopedilerdeki “Falih Rıfki Atay” maddeleri ise daha problemlidir⁵⁰.

F.Rıfki Atay, Darülfünun eğitime seferberlikten dolayı ara vermek zorunda kalmıştır. I. Dünya Savaşı bittikten sonra yarım kalan eğitimini tamamlama imkânı olmasına rağmen bu hakkı kullanmamıştır. Dolayısıyla hayatı boyunca bir üniversite diplomasına sahip olmamıştır. Kendisi basın hayatında yeterince meşhur olduğu için belki de belli bir yaştan sonra fakülteye devam etmeye dönemin şartları da göz önünde bulundurularak “tenezzül” etmemiştir denilebilir. Bu düşüncemizi haklı çıkartacak şekilde F. Rıfki üniversite eğitimi konusunda hatıralarında yukarıda da belirtildiği gibi sadece dokuz satırlık bir anlatıma yer vermiştir.

⁴⁸ İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Arşivi: Darülfünun Edebiyat Şubesi Künye Defteri (1329-1330), nr. 1-8/4 (15). Künye defterinin ilgili iki sayfası çalışmanın sonuna eklenmiştir. Burada Mustafa Rıfki Efendi'nin kimlik bilgileri, gördüğü dersler ve aldığı puanlar detaylı bir şekilde görülebilir. Mülahazat kısmında kayıt silmenin gerekçesi de belirtilmiştir.

⁴⁹ Onun eğitiminin yarım kaldığına -TBMM Arşivi'ndeki bilgi doğrultusunda- bir doktora çalışmasında dikkat çekilmiştir. Bkz, Funda Selçuk Şirin, *Falih Rıfki Atay (1893-1950)*, s. 77.

⁵⁰ Burada belirtilen referanslarda genel itibariyle “bitirdi”, “diploma aldı”, “mezun oldu”, “yükseköğretimi tamamladıktan sonra” gibi ifadeler yer almıştır. Ansiklopedilerde ise ağırlıklı olarak 1912 yılında mezun olduğu bilgisine yer verilmiştir. Bkz, Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi-TBMM II. Dönem (1923-1927)*, s.143; Tuncer Gülensoy, “Falih Rıfki Atay 1894-20.11.1971”, *Türk Kültürü*, C. IX, Sayı: 103, Mayıs 1971, s.638; Veysel Çolaker, *Türk Siyasal Yaşamında Falih Rıfki Atay (1894-1971)*, s.10; Nuri Yüce, “Atay, Falih Rıfki”, *DİA*, C. IV, İstanbul 1991, s. 48; *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, II. Baskı, İstanbul 2003, s. 136; Ş. Aktaş, “Atay, Falih Rıfki”, *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı: Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, C. II, Ankara 2002, s. 17; Ali Nüzhet Göksel, “Atay, Falih Rıfki”, *İstanbul Ansiklopedisi*, (Haz. Reşat E. Koçu), C. III, İstanbul 1960, s. 1261; İhsan Işık, “Atay, Falih Rıfki”, *Resimli ve Metin Örnekli Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*, C.I, Ankara 2006, s. 424; *Milliyet Büyük Ansiklopedi*, C. II, İstanbul 1990, s. 448; *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul 2004, s. 555.

KAYNAKÇA*

- Aksakal, Mustafa, *Harb-i Umumi Eşiğinde, Osmanlı Devleti Son Savaşına Nasıl Girdi*, İstanbul 2010.
- Aktar, Yücel, *İkinci Meşrutiyet Dönemi Öğrenci Olayları (1908-1918)*, İstanbul 1990.
- Aktaş, Ş., “Atay, Falih Rıfki”, *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı: Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, C. II, Ankara 2002, s. 17-18.
- Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul 2004, s. 555.
- Artuç, Nevzat, *Cemal Paşa, Askeri ve Siyasi Hayatı*, Ankara 2008.
- Atay, Falih Rıfki, *Ateş ve Güneş*, (Çev. M. Sarıkaya), İstanbul 2009.
- Atay, Falih Rıfki, *Batış Yılları*, İstanbul 1963.
- Atay, Falih Rıfki, *Zeytindağı*, İstanbul 2009.
- Baydar, Mustafa, *Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar*, İstanbul 1960.
- Cemal Paşa, *Hatıralar*, (Yay. Haz. A. Kabacalı), İstanbul 2001.
- Çolaker, Veysel, *Türk Siyasal Yaşamında Falih Rıfki Atay (1894-1971)*, Anadolu Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2008.
- Durna, Tezcan, *Türkiye’de 1930-1940 Yılları Arasında Seçkin Söylemin Oluşumu: Falih Rıfki Atay ve Peyami Safa, Karşılaştırmalı Bir Analiz*, Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2007.
- Edipoğlu, Baki S., *Falih Rıfki Atay Konuşuyor*, Ankara 1945.
- Gazi Ahmed Muhtar Paşa, *Takvîmü’s- Sinîn*, (Haz. Y. Dağlı- H. Pehlivanlı), Ankara 1993.
- Göksel, Ali Nüzhet, “Atay, Falih Rıfki” *İstanbul Ansiklopedisi*, (Haz. Reşat E. Koçu), C. III, İstanbul 1960, s. 1261-1264.
- Gülensoy, Tuncer, “Falih Rıfki Atay 1894-20.11.1971”, *Türk Kültürü*, C. IX, Sayı: 103, Mayıs 1971, s. 638-639.
- Işık, İhsan, “Atay, Falih Rıfki”, *Resimli ve Metin Örneklili Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*, C.I, Ankara 2006, s. 424-426.
- Karabekir, Kazım, *Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdik?*, C. I-II, İstanbul 1995.
- Milliyet Büyük Ansiklopedi*, C. II, İstanbul 1990, s. 448-449.
- Özçelik, Mücahit, *Türk Basınında Osmanlı Devleti’nin I. Dünya Savaşı’na Giriş Süreci*, Gazi Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.
- Öztürk, Kazım, *Türk Parlamento Tarihi-TBMM II. Dönem (1923-1927)*, Ankara 2004.
- Sabis, Ali İhsan, *Harp Hatıraları*, C. V, İstanbul 1991.
- Selçuk, Mustafa, *İstanbul Darülfünun Edebiyat Fakültesi (1900-1923)*, İstanbul Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2010.

* Gazete, dergi ve belge künyeleri metin içerisinde gösterildiği için kaynakçada tekrar edilmemiştir.

Şirin, Emine, *Falih Rıfki Atay'ın Kaleminden Atatürk ve Türk Devrimi*, İstanbul Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.

Şirin, Funda Selçuk, *Falih Rıfki Atay (1893-1950)*, Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2009.

Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, II. Baskı, İstanbul 2003, s. 135-136.

Üzen, İsmet, *Birinci Dünya Savaşında Kanal Seferleri (1915-1916)*, İstanbul Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2007.

Yöntem, Ali Canip, *Türk Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1931.

Yüce, Nuri, "Atay, Falih Rıfki", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. IV, İstanbul 1991, s. 48.

Ek: Edebiyat Şubesi Künye Defteri'nde Falih Rıfki'ya ait öğrenci bilgilerinin yer aldığı sayfalar. (*I.Ü. Edebiyat Fakültesi Arşivi: Darülfünun Edebiyat Şubesi Künye Defteri (1329-1330 Senesi)*, nr. 1-8/4, (15)

